

En ny retning for dannelsen

INTERVJU: Det er presserende å finne et nytt innhold i dannelsen og oppdragelsen. Det mener Per Bjørn Foros og Arne Johan Vetlesen, som i sin seneste bok beskriver hvordan barn og unge bør oppdras til motstand.

Av Fredrik Dyrnes Svendsen

– Vi er opptatt av dannelsens retning, det er vel der vi skiller oss ut. Vårt bidrag handler om innholdet i oppdragelsen og dannelsen, det må være mulig å si noe om hvilke tema dannelsen skal være opptatt av i våre dager, sier tidligere pedagog ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, Per Bjørn Foros.

Sammen med professor i filosofi ved Universitetet i Oslo, Arne Johan Vetlesen, forsøker Foros i boken *Angsten for oppdragelse. Et samfunnsetisk perspektiv på dannelsen* å peke ut en ny kurs for oppdragelse og dannelsen. De mener dagens utfordringer og historiens lærdommer gjør de klassiske dannelsesidealene ufruktbare. Store klimaproblemer og andre bekymringsfulle utviklingstrekk øker samtidig behovet for en dannelsen med et klart innhold.

Forfatterne setter opp et skille mellom det materiale og det formale for å påpeke problemer med det rådende dannelsessynet. I dag fremheves det formale foran det materiale innholdet hevder de,

ferdigheter og teknikker vektlegges heller enn kunnskap og refleksjon.

– Dette er en slags resignasjon overfor de raske endringene i samfunnet, alle skal lære noen grunnleggende ferdigheter som de skal kunne brukes i alle sammenhenger. Vi legger jo også sterk vekt på kommunikative ferdigheter og evnen til kritisk tekning i vår bok, men vi mener det må være knyttet til innhold og retning, sier Foros.

Dannelsens bærende tema

Forfatterne ser ikke til de etablerte dannelsesidealene for å finne det nødvendige innholdet. Tvert imot finner de problemer med de tradisjonelle dannelsesbegrepene, og hevder selv at de bryter med dem alle. Den klassiske humanistiske dannelsen spilte fallitt da den ikke kunne forhindre kulturkollapsen i Tyskland ved starten av det forrige århundre. Det nasjonale dannelsesidealet er i dagens klimakrisetider ikke omfattende nok, og den borgerlige dannelsen blir for elitistisk.

I stedet forsøker forfatterne å finne noen grunnleggende tema som bør være overgripende for all dannelse og oppdragelse. De bærende tema knytter seg til økologisk, økonomisk, politisk, teknologisk og kulturell dannelse. Med underpunkter som «Vernet om liv», «Erkjennelsen av grenser», «Fordeling av godene» og «Kulturell selvrefleksjon» legges det opp til nettopp refleksjon.

– Vi må se på hvilke grunnleggende valg og motsetningsforhold vi står overfor i dag, og hva det vil si å ta stilling til disse spørsmålene. Vi er mer opptatt av hvilke spørsmål en bør ta stilling til enn hvilken stilling en skal ta. Noen unntak vil nok leseren finne hvor det ligger klare normative føringer fra vår side, men i det store og hele peker vi på de viktige temaene som bør være obligatoriske for alle, sier Foros.

Autoritetene forsvant

I en tid hvor opplevelsen av mening og fremtidstroen er truet, er det pressende med refleksjon rundt de grunnleggende spørsmålene ifølge forfatterne. Denne erkjennelsen kommer av en dyster samfunnsanalyse hvor det påpekes flere problematiske trekk ved utviklingen fra det faste til det flytende moderne de siste tiårene. Flere av disse forholdene, som autoritetenes sammenbrudd, frihetens forvandling og selvets ekspansjon, knyttes blant annet til den mye omtalte 68-generasjonen som Foros selv er en del av.

– Vi deler dette generasjonsopprøret i to og skiller mellom sosialkritikken og kunstnerkritikken. Sosialkritikerne vendte seg mot materialisme og teknokrati, urettferdigheten og fremmedgjøringen under en autoritær stat. Jeg følte meg veldig hjemme i denne kritikken selv. På den andre siden kom kunstnerkritikken med hippiebevegelsen og deres frigjøring som først og fremst handlet om personlig frihet. De så ikke den gang at det kunne komme i konflikt med fellesskapsinteresser, sier Foros.

Vil samle fornuften igjen

Kunstnerkritikken ble så fanget opp av en tilpasningsdyktig kapitalisme som omgjorde opprøret til å handle om individets totale frihet og penger som middel til å nå dette målet. I et oppdragelse- og dannelsesperspektiv betyr det blant annet en aversjon mot alle former for autoritet. Følgen blir at ingen har autoritet til å tillegge noe verdi eller postulere rett og galt overfor andre. Den enkeltes selvdannelse har blitt en norm. Frihet handler i stor grad om å leve etter sine egenvalgte prinsipper eller «å være seg selv» som det heter i reality-tv.

– I skolen har dette ført til det jeg kaller letthetens inntog der kodene for autoritet og kunnskap har blitt uklare, sier Foros.

Oppsummert er altså alle sannheter og moralske verdier blitt relative, og fornuft knyttes kun til nytte. Reaksjonen på denne utviklingen har også kommet. Foros og Vetlesen ser tegn som tyder på en bevegelse mot en ny fasthet og i forlengelsen en ny høykonjunktur for dannelse. Det etterspørres mer disiplin innenfor velferdsstaten, multikulturalismens forkjempere får større kritikk og i academia er nypositivismen på frammarsj. Kampen om sannhetene som den har blitt kalt, er i gang.

Forfatterne advarer samtidig mot det de kaller en dobbelthet ved den nye fastheten. Den kan utgjøre en berettiget kulturell selvrefleksjon, men kan også gå på bekostning av menneskelige hensyn.

– Vi representerer en reaksjon på alle gjeldende trender siden vi konfronterer nytten som eneste rettesnor. Vi ønsker å utvide fornuften og innlemme følelser og etikk igjen. Grekerne var inne på noe da de forsøkte å forene det sanne, det skjønne og det gode. Lengselen etter helhet har skapt mange blindspor, men det å samle fornuften må være et mål, sier Foros.

Motstand som samlingspunkt

Et ønske om større moralsk bevissthet får sine motstandere. En anmelder kalte Vetlesen og Foros for deltagere i en pietistisk diskurs. Andre har kommentert det de oppfatter som fremtidspessimisme hos forfatterne.

– Motstandsbegrepet er viktig for oss. Derfor er det merkelig å bli oppfattet som noe i retning av autoritær. Jeg synes også det er vanskelig å bli kalt moralist ettersom vi i større grad etterlyser motstand mot det kritikkverdige, enn vi gir en fasit på den gode dannelsen, sier Per Bjørn Foros.

Motstand fungerer også som utgangspunkt for boken. Den åpner med et sitat fra Theodor Adorno sin klassiker *Oppdragelse til myndighet* hvor den tyske filosofen advarer mot blind tilpasning og hevder at oppdragelse må bety oppdragelse til å stå imot. Foros mener det vil være lettere å forenes i en motstand mot en bekymringsfull samfunnsutvikling, enn å kunne samles rundt noen endelige svar.

– Det er lettere å definere det normativt onde enn det gode. Det er lett å se ondskaper og kritisere den, det er verre å postulere det definitivt gode. Slik er det også kanskje lettere å øve motstand mot det moralsk og politisk kritikkverdige, enn å postulere det gode i gjerningen og den riktige politikk, sier han.